

Opera 16

Samson et Dalila Camille Saint-Saens (1835-1921)

Van de twaalf opera's van Saint-Saens is dit de enige die repertoire heeft gehouden - maar wel met vlag en wimpel! Deze componist begon als wonderkind en bereikte een gezegende leeftijd. Hij wordt waarschijnlijk nog steeds onderschat, ondanks zijn symfonieën, viool- en pianoconcerten, maar dit terzijde. *Samson* (1877) is een van die opera's, zoals ook *Aida* (1871), die een grootscheepse encenering behoeven, wegens veel koorwerk en twee lange balletten, om over het grootse einde nog te zwijgen. Zoals in *Aida* gaat het om een love story tegen de achtergrond van vijandschap tussen twee volken, nu niet de Egyptenaren en de Ethiopiërs, maar de Joden en de Filistijnen. De plaats van handeling is dus eigenlijk Gaza, maar dat is toeval. Het gaat om het contrast tussen oorlog in het groot en liefde in het klein, ofwel tussen het massale en het intieme. In sommige enceneringen worden de Filistijnen vervangen door de Romeinen of door de nazi's in het oude Duitsland. Saint-Saens zelf was juist *niet* uit op controversie of engagement, maar wilde 'gewoon' mooie muziek schrijven.

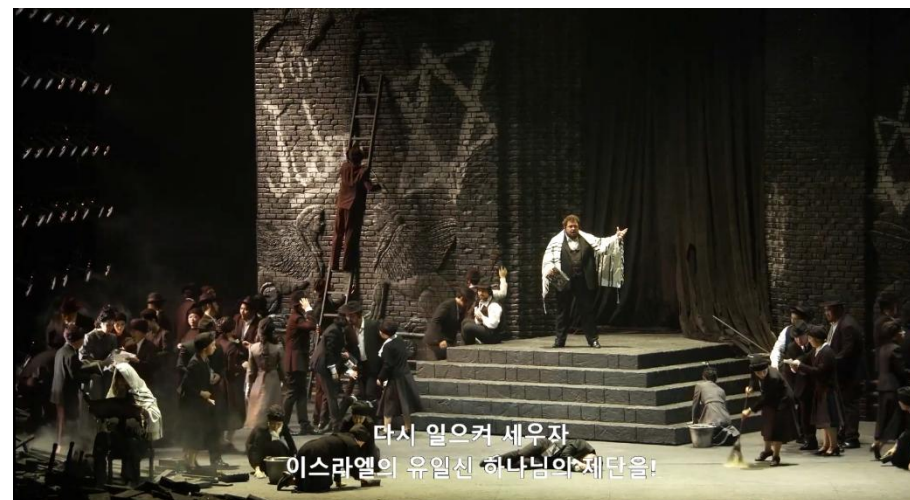
Hedy Lamarr en Victor Mature in de film *Samson and Delilah* (1949).

Bijbelse achtergrond

In *Elseviers Groot Operaboek* (1959) van Leo Riemens werden 89 componisten besproken en in totaal 232 opera's (afgezien van de vele waarvan alleen terloops een titel werd vermeld). Van die 232 zijn er maar vijf op een bijbels onderwerp gebaseerd: *Die Königin von Saba* (1875, Goldmark), *Joseph* (1807, Méhul), *Nabucco* (1842, Verdi), *Salome* (1905, Strauss), de beroemdste van allemaal, en de *Samson et Dalila* van dit opstel. Muziek en het Oude Testament horen overigens wel degelijk bij elkaar, denk bijvoorbeeld aan de oratoria van Handel, maar niet onder de naam 'opera'.

Het was een van de redenen waarom Saint-Saens het werk aanvankelijk nergens opgevoerd kreeg. Hij had er van 1868 tot 1875 aan gewerkt, maar in Frankrijk vond men de bijbelse handeling te zwaar en als opera te weinig interessant, lees ik bij Riemens. Het was nota bene Franz Liszt die het werk in Weimar in première bracht. Toen was het 1877. De eerste uitvoering in het Frans werd nog uitgesteld tot 1890. In Engeland waren bijbelse onderwerpen op het toneel tot 1909 sowieso niet toegestaan. Heel populair werd de opera voorlopig nergens en Riemens constateerde verbaasd dat er tot 1959 nog geen complete opname van bestond. Wel waren de drie aria's van Dalila 'door vrijwel alle alten van betekenis opgenomen'. Hij maakte geen melding van de film van Cecil B. DeMille, *Samson and Delilah* (1949), met Hedy Lamarr en Victor

Mature, die een enorm kassucces was. Hierin werd echter geen noot gezongen. De relatie van de show business van Hollywood met het Oude Testament is trouwens een verhaal apart; zie hierover mijn opstel nummer 018. Het hoogtepunt was natuurlijk *The Ten Commandments* (1956) van dezelfde DeMille.

Koreaanse Samson met ondertiteling (Seoul, 2021).

Het bijbelse verhaal over Samson is van zodanig cultuurhistorisch belang, dat het me nuttig lijkt er relatief diep op in te gaan. Het is te vinden in het boek *Rechters* of *Richteren* van het Oude Testament, hoofdstuk 13-16. Dat is een vroeg boek, namelijk het tweede na de vijf van de Pentateuch. In de katholieke Willibrordvertaling (1981) heet hij Simson en zij Delila. Volgens de geleerden die de inleiding tot het boek *Rechters* in deze bijbelvertaling uit de bronteksten schreven behandelt dit deel van het Oude Testament

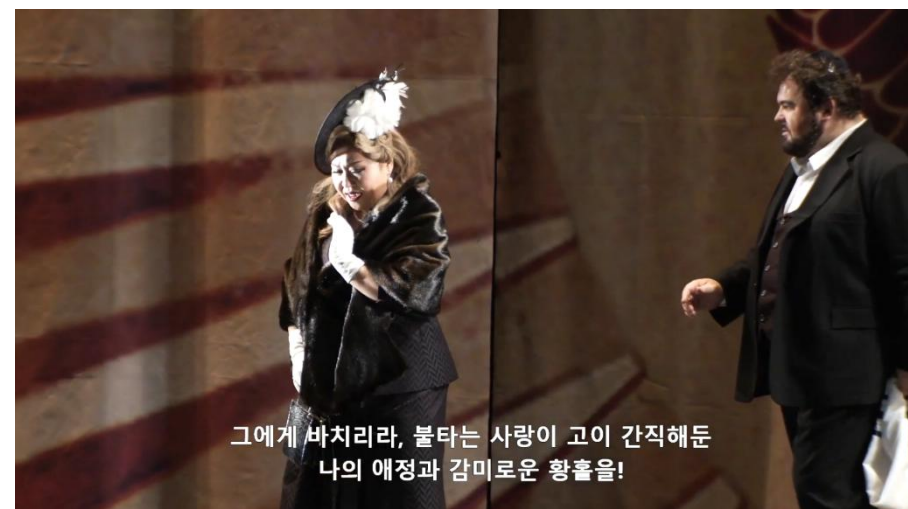
de lotgevallen van de Israëlieten in de 12de tot de 10^e eeuw voor Christus. Dat is in de periode tussen de dood van Jozua en de jeugd van Samuël, en tevens kort na de periode waarin elders de Trojaanse oorlog plaatsvond, maar twee eeuwen vóórdat Homeros daarover zijn dichtwerken componeerde. Ik merk dit op, omdat de vage gelijkenis tussen de Griekse mythische halfgod Hercules en de Hebreeuwse held Samson niemand zal ontgaan. Qua aanvang van literaire overlevering zijn ze een soort van tijdgenoten.

De strijdbare Samson in nazi-land. Het is Kristian Benedikt. (Seoul, 2021).

Het woord ‘rechters’ slaat in dit bijbelboek namelijk niet op magistraten of priesters die vonnissen velden, maar op ‘redders in de nood’ voor het volk Israël. Samson was er daar één van. Het joodse volk was in die eeuwen geen politieke eenheid, maar een soort

stammenbond, waarvan ‘het volk Israël’ er één was. Naburige en/of verwante volken of clans waren de Moabieten, Ammonieten, Midjanieten en Filistijnen, die wel een religieuze band met elkaar hadden. Het woord Israël slaat in deze tijd dus primair op een stam en slechts secundair op een woongebied. De situatie was zeer ingewikkeld en kende wisselende coalities en vijandschappen. De tekst van het bijbelboek is dan ook een collage van fragmenten door verschillende auteurs uit verschillende perioden. De eenwording zal later onder Samuël en Saul verwezenlijkt worden.

De verleidelijke Koreaanse Dalila (Akyeong Lee) van de nazi's (Seoul, 2021).

De tekst van deze bijbelhoofdstukken is te lang om volledig geciteerd te worden, maar ik geef een korte samenvatting in de woorden van de *Bijbelsche Geschiedenis* van Jacob Ecker, een vaak herdrukte katholieke

schoolbijbel uit 1922, pagina 76-77. Dit is wat de jeugd een eeuw geleden leerde, maar wat nu bij nog slechts weinigen buiten de kring van gelovige christenen en joden bekend mag worden verondersteld.

Samson wordt den Heer toegewijd

Daar de kinderen van Israël wederom kwaad bedreven [God straft zijn volk dan onmiddellijk], leverde de Heer ze in de hand der Philistijnen, 40 jaren lang. Te dien tijde was er een man, uit den stam van *Dan*, *Manuë* genaamd, die geen kinderen bezat. De engel des Heeren verscheen aan zijn huisvrouw en zei: 'Gij zult een zoon krijgen. Geen scheermes mag op zijn hoofd komen; want hij zal Gode toegewijd zijn. Hij zal Israël verlossen uit de hand der Philistijnen.' De vrouw kreeg een zoon; ze noemden hem *Samson*. De knaap groeide op, en de Heer zegende hem.

Samson toont zijn kracht

Groot geworden, ging hij met zijn ouders naar een stad in het land der Philistijnen. Eensklaps liep hem een jonge *leeuw* brullend te gemoet. Door 's Heeren geest gedreven, greep Samson het dier vast en verscheurde het, alsof het een bokje was. – Op een anderen dag ving hij 300 *vossen*, bond ze, twee aan twee, met de staarten aan elkaar en stak een fakkel tusschen beide. Toen hij deze aangestoken had, liet hij ze in de velden van de Philistijnen los; koren, wijngaarden, olijfboomen staken zij in brand. Uit vrees voor de Philistijnen bonden hem de Israëlieten met twee nieuwe [dus sterke] koorden, om hem aan zijn vijanden over te leveren; dezen trokken hem reeds met vreugdekreten te gemoet. Doch de geest des Heeren kwam over hem. Samson verbrak zijn banden, alsof het dunne draden waren; en een ezelskakebeen nemend, versloeg hij daarmee

1000 man. - Een ander maal hoorden de Philistijnen, dat hij naar *Gaza* was gegaan en aldaar overnachtte. Zij sloten de poorten der stad, ten einde hem 's morgens gevangen te nemen en te dooden. Samson sliep tot middernacht. Toen stond hij op, laadde de stadspoorten met grendels en posten op zijn schouders en droeg ze naar den top van een nabijgelegen berg.

Samson verraadt het geheim zijner sterkte

Later huwde Samson een Philistijnsche vrouw, genaamd *Dalila*. De vorsten der Philistijnen boden haar veel geld, als zij van haar man vernemen kon, waardoor hij zoo sterk was. Herhaaldelijk drong zij er bij hem op aan, haar het geheim te openbaren; maar hij deed het niet. Daar zij hem niet met rust liet, zei hij eindelijk tot haar: 'Er is nog geen scheermes op mijn hoofd gekomen, omdat ik Gode ben toegewijd. Indien iemand mijn hoofdhaar scheren zou, dan ware ik zwak zoals andere menschen.' Toen Samson ingeslapen was, liet Dalila zijn zeven haarlokken afsnijden. Aanstonds had de kracht hem verlaten. De Philistijnen namen hem gevangen, staken hem de oogen uit

en voerden hem gebonden naar *Gaza*. In de gevangenis moest hij den molen draaien.

Het feest aan het einde, Dalila zit aan de tafel, de nu blinde Samson wordt door een meisje en een soldaat tot bij haar geleid (Seoul, 2021).

Samson offert zijn leven voor zijn volk

Zijn haren begonnen echter weer te groeien. Eenigen tijd daarna kwamen de vorsten der Philistijnen bijeen, om een groot feest te vieren ter eere van hun afgod Dagon, omdat deze hun vijand, Samson, in hun handen geleverd had. Het huis was vol mannen en vrouwen, bij de 3000 mensen. Toen zij na den maaltijd vroolijk waren, lieten zij Samson uit den kerker halen; hij zou vóór hen zijn kunsten vertoonen. Men plaatste hem tusschen de zuilen, waarop het gansche gebouw rustte. Samson zei tot den knaap, die hem bij de hand vasthield [Samson was nu immers blind]: ‘Laat mij los, opdat ik taste naar de zuilen.’ Daarop greep hij de beide kolommen, de een met de rechter, de andere met de linkerhand, en schudde ze krachtig. Terstond stortte het gebouw ineen. Allen, die in huis waren, kwamen om. Zoo doodde Samson meer vijanden bij zijn dood, dan in zijn leven. [Zelf kwam hij ook om.]

Voor alle zekerheid heb ik nog even in de Statenvertaling (1637) gekeken hoe het daar wordt geformuleerd. In 16:27-28 staat: ‘Het huis nu was vol mannen en vrouwen, ook waren daar alle Vorsten der Filistijnen; en op het dak waren omtrent drieduizend mannen en vrouwen, die toezagen als Simson speelde [de blinde Simson werd gedwongen kunstjes te vertonen]. Toen riep Simson tot den Heere en zeide: Heere, Heere, gedenk toch mijner, en sterk mij toch alleenlijk ditmaal, o God, dat ik mij met ééne wraak voor mijne twee oogen aan de Filistijnen wreke.’

De aantallen die in de bijbel en in mythologische geschriften van andere herkomst worden genoemd zijn vaak schromelijk overdreven, maar de notitie ‘één

wraak voor twee uitgestoken ogen' klinkt echt bijbels, vind ik. In elk geval moet het wel een groot bacchanaal zijn geweest als er 3000 deelnemers waren.

Als illustratie heb ik in het eerste deel van dit opstel enkele screenshots van een encenering in Seoul (2021) genomen, regie van Arnaud Bernard (Fransman), om het wereldwijde karakter van de operacultuur te memoreren en ook als contrast met het hele bijbelse achtergrondverhaal. Ik vond dit bovendien qua muziek en encenering een fraaie versie, deze keer niet in bijbelse tijden, maar in de nazitijd in Duitsland gesitueerd.

Laten we dan nu eens kijken wat de librettist van Saint-Saens, Ferdinand Lemaire, van dit bijbelse gegeven heeft gemaakt. De opera bestaat uit drie akten. Ik volg hier Leo Riemens. Deze keer plaats ik screenshots van

een vrij recente openluchtuitvoering in Sint Petersburg, waarover ik geen nadere gegevens heb, maar de beelden spreken voor zich. De opera van Saint-Saens heeft twee grote balletten, die royaal de tijd krijgen. Opera is en was natuurlijk altijd ook *show business*, en als het publiek ballet wil, dan kómt er ballet.

Eerste akte

Tijdens de ouverture horen we het volk van Israël al klagen over de overheersing door de Filistijnen. Als het doek opgaat zien we een plein in Gaza, met rechts het paleis van de satraap Abimelech en links de tempel van Dagon. Samson verschijnt en spoort het volk aan hun ketenen af te werpen, maar als het onrustig wordt komt Abimelech op zijn bordes om iedereen te intimideren. Hij daalt zelfs af om Samson aan te vallen, maar deze ontrukkt hem zijn zwaard. De Filistijnen slaan op de vlucht, gevolgd door Samson en de Hebreërs. De hogepriester uit de tempel ziet ontdaan dat Abimelech geveld is. Hij ontvangt nu

het bericht dat het hele land in opstand is en dat Samson met zijn troepen nadert. De hogepriester vlucht zelf ook.

Dan komen er Israëlieten op het plein, die een lofhymne zingen en Samson huldigen, want die is terug. De poorten van de Dagontempel gaan open en er komt een groep Filistijnse vrouwen naar buiten, voorgegaan door Dalila. Zij bieden de overwinnaars bloemen aan. Samson is onder de indruk van Dalila's schoonheid, al is er een oude Hebreëer die hem meteen al voor haar waarschuwt. Er volgt een langdurig ballet van de priesteressen en dan zingt Dalila haar eerste aria, *Printemps qui commence*. Samson is nu geheel in haar ban.

Tweede akte

Terrein voor het huisje waarin Dalila woont. Het is avond en wordt steeds donkerder. Dalila wacht op Samson, en ze vraagt de god van de liefde hulp om hem in haar macht te krijgen, aria *Amour, viens aider ma faiblesse*. De hogepriester van Amon is speciaal gekomen om haar aan te moedigen. Hij zegt dat Samson een geheim heeft, dat hem onoverwinnelijke krachten

geeft, en dat zij hem dat geheim moet ontfutselen. Dalila belooft dat ze haar best zal doen en de hogepriester vertrekt. Er steekt een onweer op, Samson is er nog steeds niet. Maar dan komt hij alsnog en Dalila weet langzaam zijn hartstocht op te roepen, vooral door de grote aria *Mon coeur s'ouvre à toi*. [[Hier link](#) naar opname uit 1925 van Margarete Matzenauer, gevonden op [archiv.org](#).] Dan vraagt ze hem naar zijn geheim. Hij weigert, het onweer wordt heviger, Dalila loopt kwaad weg, Samson volgt haar. Het toneel blijft nu een poos leeg [wat gebeurt er intussen?], maar in de flitsen van de bliksem zien we hoe het huis stilletjes wordt omsingeld door Filistijnse soldaten. Dan verschijnt Dalila op het terras en roept hen naar binnen.

Derde akte, eerste toneel

Samsons ogen zijn uitgestoken en hij loopt in een tredmolen. Hij klaagt over zijn lot, aria *Vois ma misère, hélas*. Hij hoort in zijn gedachten hoe het volk van Israël hem zijn zwakheid verwijt en bidt tot God om hulp. Dan komen Filistijnen hem halen. Na een zeer kort tussenspel gaat het doek weer op.

Derde akte, tweede toneel

Het binnenste van de tempel van Dagon [voor de Filistijnen hun god, voor de Israëlieten een afgod], waar een groot feest gaande is [langdurige balletten, het 'bacchanaal']. De hogepriester heet Samson 'welkom', die door een jongen naar binnen is geleid om de triomf van de Filistijnen luister bij te zetten. Dalila sart hem met zijn zwakte en pocht op haar sluwheid, en de hogepriester doet mee aan de spot. Samen werken zij en de andere aanwezigen zich op tot een soort collectieve roes voor het altaar van Dagon, *Gloire à Dagon vainqueur*. Samson moet meespelen en om dat goed te laten zien wordt hij in het midden van de tempel tussen twee pilaren

gezet. Tijdens het hoogtepunt van de extase slaat hij zijn armen om de zuilen heen en smeekt God om hem nog éénmaal zijn krachten terug te geven. Dan breken de zuilen door, de tempel stort in, allen worden onder het puin bedolven.

De tempel is ongestort (Sint Petersburg).

Moderne enceneringen

Anders dan in de bijbel, is Dalila in het libretto van de opera niet de echtgenote van Samson, maar een verleidster uit het kamp van de tegenstander. Ze kreeg ook geen spijt van haar actie, want ze bespote hem tijdens het afsluitende bacchanaal. In feite was ze een Mata Hari ten dienste van haar eigen volk, zoals ook Judit (met Holofernes), heldin van het 'oratorium' *Judita triumphans* (1716) van Vivaldi en *Judita* (2024) van Frano Parac, een mooie opera in de Kroatische taal die ik toevallig tegenkwam.

Maar om nu definitief van het verleden naar het heden te gaan: de opera *Samson et Dalila* van Camille Saint-Saens is vrij getrouw gebaseerd op een bijbels gegeven, namelijk een paar hoofdstukken uit het boek Rechters van het Oude Testament. Samson was een van die rechters, 'helden'. Die bijbelse achtergrond was in de operawereld ongewoon, maar dansende priesteressen en feesten hadden we ook al gezien in Franse grand opéras van onder meer Giacomo Meyerbeer, en zeker niet te vergeten Aïda. De opera van Saint-Saens heeft een blijvende plaats op de podia van de hele wereld veroverd, niet alleen omdat de aria's van Dalila en de balletmuziek welluidend en meeslepend bleken te zijn, maar ook omdat het gegeven van een verleidster van een held in alle tijden en culturen op belangstelling mag rekenen.

Anita Rachvelishvili en Aleksandrs Antonenko (Paris ON, 2016).

Metropolitan New York (2018), Roberto Alagna en Elina Garanca.

Een lijstje van elf vrij recente registraties vanaf circa 2010 volgt hieronder, met alleen jaar, plaats, dirigent en encenering. De eerder getoonde screenshots van Seoul en Sint Petersburg zijn van enceneringen in een moderne setting. Ik oordeel niet over de vraag welke voorstellingen beter of slechter waren, want in alle gevallen is er zorg, talent en liefde aan besteed, alsmede veel geld. De aftiteling geeft soms honderden namen (orkestleden, koorleden, dansers, danseressen, technici) en die inzet alleen al is prijzenswaardig.

2009 Antwerpen	Netopil	Nitzan & Zuabi
2022 Belarus	onbekend	onbekend
2022 Bob Jones SC	Moore	Darren Lawson
2016 Mariinsky	Knapp	Yannis Kokkos
2018 MET NY	Elder	Darko Tresnjak
2016 Paris ON	Jordan	Dam. Michieletto

Onb Petersburg RU	onbekend	openlucht
2023 Salerno	Attura	Paul Emile Fourny
2021 Seoul NKO	Lessing	Arnaud Bernard
2024 St. Pete FL	Sporzini	onbekend
2018 Wenen	Armiliato	Alexandra Liedtke

Waar ‘onbekend’ staat is dit meestal wegens het gebruik van het cyrillisch alfabet in de aftiteling. Het gaat steeds om grote operahuizen (behalve Bob Jones University en St. Pete), die hun beste beentje hebben voorgezet. Voor kleine theaters is dit werk niet echt geschikt. Vrij vaak is voor een moderne of gestileerde setting gekozen, maar wel in volle omvang, met alle toeters en bellen. Voor het geval daarover nog enige twijfel bestond: zonder een krachtige tenor als Samson en een dramatische alt of mezzo als Dalila hoeft men aan een productie van deze opera eigenlijk niet eens te denken. Het postuur van de tenor mag gerust XXL zijn en ook voor de alten op deze aardbol is de rol van Dalila een soort godsgeschenk. Als je die overtuigend kunt zingen, zeurt er niemand of je wel jong en slank genoeg bent. Ook de bijbel zwijgt daarover. Laat die kant van de geloofwaardigheid maar gerust over aan de muziek, en de hulp van de kostuumontwerper, de belichter, de grimeur, de regisseur en niet te vergeten de tegenspeler. Het is ook in die zin een *gesamtkunstwerk*, ofwel gewoon opera, *goede* opera.

Peter Cuijpers, 18 juli 2025